

Davor Šimunec

KAKO RAZUMJETI I ODGOVORITI NA IZAZOVE SEKULARIZACIJSKIH PROCESA PREMA IGNAZIJU SANNA

Doc. dr. sc. Davor Šimunec

Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb

UDK: 230.2:211.5[233.1/.5+261.6][I. SANNA][0.000.282]

Pregledni rad

Primljeno: : 28. prosinca 2019.

U članku se problematizira razumijevanje sekularizacijskih procesa postmoderne optikom talijanskog teologa Ignazija Sanna. Nastojeći prodrijeti u sam meritum povijesno-društvenog fenomena sekularizacije, što kulminira aktualno dosegnutom civilizacijom svekolikih napredaka, Sanna kritički otkriva ambivalentnost tog fenomena, s obzirom na krizu suvremenog čovjeka koji kuša manjak životnog smisla i vlastito otuđenje od svoje duhovne biti. Čovjek postmoderne postaje bez-identitetan, bilo zbog površnosti ljudskoga samorazumijevanja sebe ili zbog jednostrana znanstveno-redukcionističkog pristupa humanumu. Uz kritičke opaske na račun sekularizacijskih procesa, Sanna se trudi pronalaziti spone na koje bi nadovezao kršćanski govor i odgovor na te izazove, budući da suvremenim mišljenjima nedostaje temeljni i povezivi moment razumijevanja čovjeka. Sâm se stoga zalaže za jednu moguću cjelovitiju kršćansku antropologiju koja, ne gubeći ništa od svoga bitnoga u dosadašnjem sadržaju, želi biti otvorena i prema općenito antropološkom znanstvenom diskursu.

Ključne riječi: sekularizacija, moderna, postmoderna, znanost, kršćanstvo, antropologija.

* * *

Uvod

I ne samo kao *il compilatore*, u smislu da bi udžbenički nizao misli filozofskih i teoloških mislitelja suvremenosti, Ignazio Sanna kao negdašnji profesor sustavne teologije u Rimu, a sada umirovljeni nadbiskup oristanske nadbiskupije u regiji Sardiniji u Italiji, u mnogim je svojim djelima doprinio produbljenom razumijevanju postmoderniteta, osobito svojim specifičnim mišljenjem, dijagnosticirajući, a potom dijalogizirajući i polemizirajući sa suvremenim ide-

jama.¹ Ovim se člankom želimo dotaknuti poteškoća odnosa prema tzv. sekularizacijskim procesima moderniteta koji, iako s očiglednim (negativnim) posljedicama činjeničnog i društvenog fenomena akristijanizacije, u sebi ipak pružaju ponešto mogućeg i povezivog u smislu da se može kršćanski komunicirati s njima. U članku će biti riječi o njegovu osobitu razumijevanju sekularizacije moderne i postmoderne s polemičnim tonom uočavanja s jedne strane opojne slatkoće suvremenih ideja o osobnoj i društvenoj optimističnoj realizaciji čovjeka i s druge strane povijesnih demantija istih idejnih očekivanja. Sanna pak cilja „nakalemiti“ kršćanski odgovor na već dostignuto stanje (sekularizirane) ljudske svijesti, čime ćemo se ponešto baviti ovim člankom.

1. Ambivalentnost sekularizacijskih procesa

U repertoaru mnoštva teza, shvaćanja i ideja o sekularizaciji, želi li se poći od optike filozofskoga, povijesnoga, pravnoga, sociološkog i osobito onoga teološkog vida fenomena transformacije ljudske svijesti i društva koji bi podrazumijevao – općenito rečeno – proces „oslobađanja“ od religijskog i „svođenja“ na svjetovno, Sanna će ponuditi svoje viđenje tih procesa uočivši i „spočitnuvši“ im zapravo višestruk ambivalentan karakter.² I neka je, još od razdoblja francuskog prosvjetiteljstva, tu i tamo (i ranije), odjekivao glasan poklič za toliko žuđenom emancipacijom od kakvog „tutora“, dapače ponajviše tada mišljenog, onoga crkveno-institucionalnoga i teološko-metafizičkoga, za koji se smatralo da se njime navodno gušilo svako kretanje prema naprijed i napredno u idejnom, civilizacijskom, znanstvenom i tehnološkom smislu, sve je zapravo u novovjekovjnoj konačnici završilo suprotno od optimističnog.³ Baš ta antropocentrična i geocentrična vizura uzdizanja čovjeka i svijeta na razinu

1 Ignazio Sanna (rođen 1942. godine i zaređen za katoličkog svećenika 1967.) bio je profesor sustavne teologije na Papinskom lateranskom sveučilištu u Rimu i prorektor na tom učilištu. U svojim mnogim djelima dijalogizirao je i na britak način polemizirao sa suvremenim koncepcijama i idejama o čovjeku i njegovoj ulozi u svijetu, uvijek provlačeći temeljnu kršćansku antropološku misao o ljudskom biću kao slici Božjoj i osobi. U tom smislu mišljenja sam kako je veoma korisno proučavati njegov pristup, uzimajući ga i kao primjer komunikacije sa suvremenosti, a da se ništa ne zanemaruje od onog bitnog sadržaja kršćanske poruke.

2 Ignazio Sanna osobito će naglašavati taj povijesni dekristijanizirajući moment sekularizacije, ukoliko s društvenim potiskivanjem kršćanstva nastupa naglašeni antropocentrizam, koji će u iluziji da je čovjek mjera svih stvari upravo ostati podložen ljudski izvedenim učincima poput institucija, tehnologije, nadosobne ekonomske logike koja ga oblikuje i na koncu otuđuje. Vidi: Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, Brescia, 2004., 392. O mnogim tezama o sekularizaciji možemo naći također u: Hermann LÜBBE, *La secolarizzazione. Storia e analisi di un concetto*, Bologna, 1970.

3 Zasićurno u prosvjetiteljskim mislima, kao i kod mnogih filozofa moderne, koji su poput snoviđenja gledali početak jednog novog doba koji bi konačno, uz oslobodjenje kršćanstva, doživio „osloboditeljski“ procvat svekolikog civilizacijskog, znanstvenog, tehničkog i dr. razvitka, predstavlja zapravo prema Sanni, imitaciju religijskog momenta preuzetog iz kršćanstva kojim se budućnost optimistično vidi poput nadolazećeg *eshatona* kao punine. Usp. Ignazio SANNA, *L'identità aperta*, Brescia, 2006., 74-75.

vrhovnog mjerila svega, jer ideja Boga je, barem prema Kantu, preostala samo kao motivacijska odrednica moralnog ponašanja (ako i to?), paradoksalno još je potisnula čovjeka u samo običan prirodni svijet, koji je otad svjetovno postajao sve više bez-smislen i bez-ličan, odnosno uziman samo kao prirodno i društveno funkcionalan. U tom svijetu, u kojem nema više prevage teološkog i ontološkog mišljenja kao inspiracijskog polazišta ili pak barem nekakvog dolazišta, čovjek se time započinje samorazumijevati tutorstvima na deterministički način, od sada, pukim prirodnim, društvenim i tehničkim odrednicama.

Prema Sanni, Descartesova ideja o *res cogitas* i *res extenda* i redukcija na običnu neposrednost i „bistrinu“ racionalnog i prirodnog, uz onu Baconovu opsesiju za demonstracijom napredujućeg znanja kao izraza produktivne moći, gurnula je čovjeka baš u tu paradoksalnu konzekventnost idejâ modernoga i, konačno, postmodernoga *humanuma*, koji se zapravo muči s humanističkom predodžbom sebe.⁴ Prema Sanni, razum je na neki način – upravo sekularizacijski – asimilirao Boga, dokidajući tako svaku drugost koja bi bila s one strane neposredno-zemaljskoga, afirmirajući se s time u iluzornoj moći ljudskoga subjekta u samo-apsolutizirajućoj jednosti vizijom neograničene snage svega racionalnoga, proizvodnoga i napredujućega.⁵ I zato je u posljednja dva stoljeća začudan zamah „osloboditeljskih“ misli raznih filozofa novoga doba kao idejne pozadine i društveno motivacijskog „pogona“ razvoja, uz procese industrijalizacije, tehnologizacije i nastupa slobodnoga tržišta, uvjetovao svijest o svjetovnom svijetu kao jedino mogućem poligonu kretanja u shvaćanju samorealizacije čovjeka koji se, želeći postati poput Boga, zapravo jedva može održati u cjelovitosti svoga bića kao *običan* čovjek-osoba. Ne kako bi napadao „hvalevrijedan“ usud povijesnog razvoja prema naprijed, jer to tako mora biti, i bez nekog apologetsko-borbenog osporavanja vrijednosti činjeničnog „progresâ“, Sanna naglašava naivnost mišljenja da napredujuće civilizacijsko može sugerirati i dozrijevajuću svijest čovjekova duha s upitom što on zapravo na

4 Kartezijanski *ego cogito s res extensa*, već zapravo dubinski otuđuje čovjeka, ponajprije od dublje spoznaje, budući da se ljudski intelekt svodi na instrumentalnu funkciju, što je doživjelo kulminaciju u 19. i 20. stoljeću industrijalizacijom i tehnologizacijom, i s potonjim naglašavanjem svođenja tjelesnosti na puku ekstenzivnost odnosno običnu tjelesnost kao fiziološku stvarnost – ima u konačnici za posljedicu – prema Sanni – razosobljenje čovjeka. Usp. Ignazio SANNA, *Antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 61. Za Bacona pak, čovjek se poima kao *animal rationale*, budući da ga se svodi na produktivno-dominantni vid njegova bitna određenja. Sekularizacija predstavlja zapravo sinonim za racionalizaciju i prevagu matematičko-racionalističkog mišljenja o čovjeku i svijetu. Usp. *Isto*, 31, 60-61. Sanna se pak naslanja na mišljenje njemačkog povjesničara Reinharta Kosellecka, koji se na osobit način bavio problematikom zdvojnosti prosvjetiteljstva, Francuske revolucije i industrijskog razvoja kao izraza dubljih procesa relativizacije napretka koji je u mnogim slučajevima glede čovjeka i njegova prepoznavanja kao cjelovita bića, zapravo bio i nazadak. Vidi: Reinhart KOSELLECK, *Critica illuministica e crisi della società borghese*, Bologna, 1972.

5 Usp. Ignazio SANNA, *Antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 61-62.

koncu jest uz tolike razne koncepcije o njemu.⁶ Modernost koja će u ontološkom smislu, recimo tako, promovirati apsolutnu autonomiju čovjeka, svijeta i kulture, u etičko-povijesnom smislu redefiniciju smisla s obzirom na razne sektore ovosvjetske utilitarnosti, i onu eshatološku crtu u vidu pojave raznih ideologija koje bi, ako nikako drugačije onda revolucijom, isposlovale bolje društveno stanje, Sanna podvlači baš taj problem sekularizacijskih trendova koji variraju od pozitivno-razvojnih (u slatkorječivim idejama moderne) do negativno-regresivnih (u društvenoj činjenici ishoda ljudskog otuđenja).⁷ Ako se već htjelo modernim antropologijama naglasiti prvotnost subjekta, razuma, znanosti i ideala slobode i demokracije kao legitimirajućih polazišta svake vrste (modernog) mišljenja, zašto se ponekad i grubo odbijao utjecaj transcendentnoga u govoru o čovjeku i njegovoj egzistenciji?

Razum stoga u kakvom god ingenioznom tumačenju jednoga Kanta ili Hegela ili u mogućoj primjenjivosti društvene akcije i promjene jednoga Marxa, ili pak u ciničnosti istoga *razuma* da zapravo završava u iracionalnosti volje za moći, pa onda pesimistički u egzistencijalističkom stilu uoči problem nedostatka životnoga smisla, Sanna vidi krizu moderne misli koja u društveno-konkventnom smislu rađa stoga i krizu samoga čovjeka.⁸ Uzdizanje pak znanosti kao jedinog mjerodavnog izvorišta „istine“, ukoliko se u kartezijanskoj restrikciji jasne i razgovijetne spoznaje trebamo samo držati suhoparnog motrenja stvarnosti da bi se mjerilo i matematiziralo, jer to je jedino sa sigurnošću jasno, dakle kao egzaktno, pita se što je iz toga zapravo ostalo od ljudskoga spoznajnoga i duhovnoga potencijala? I po pitanju slobode i demokracije uz hvalevrijedne doprinose jačanja svijesti o dostojanstvu ljudskoga bića i njegovih prava i uz sužavanje samovolje i zlouporabne moći monarhista i diktatora, upravo je dvadeseto stoljeće sa svoja dva svjetska rata, s usponom totalitarnih režima i ideologija – polučilo strašne posljedice dekadencije ljudskoga duha (sjetimo se samo, primjerice, Auschwitzta).⁹

I sama postmoderna, koja bi se mogla shvatiti kao nedovršena ili pak kritički nadiđena moderna, predstavlja nadalje onaj sekularizacijski zamah koji ide prema trenutnom, neposredno-osjetilnom, osobnom, hirovitom ili atomiziraju-

6 Usp. Ignazio SANNA, *Antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 102.

7 Osobito će Romano Guardini naglasiti specifičnost sekularizacijskog fenomena moderne u vidu ideja o promoviranju apsolutne autonomije čovjeka, svijeta i kulture. Vidi u: Romano GUARDINI, *Mondo e persona*, Brescia, 2007., 34-35; Romano GUARDINI, *Natura-cultura-cristianesimo*, Brescia, 1983., 203. Charles Taylor također će problematizirati etičko-povijesni karakter moderne. Vidi: Charles TAYLOR, *Radici dell'io. La costruzione dell'identità moderna*, Milano, 1993., 13-14, 63. Jacob Taubes uočiti će sekularizacijsku transformaciju kršćanskog mesijanzima u ideološke koncepte moderne. Vidi: Jacob TAUBES, *Escatologia occidentale*, Milano, 1977., 22.

8 Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 264-265.

9 Usp. *Isto*, 206.

ćem ja, dakle u koncentričnoj preferenciji subjekta koji se sada još više uzdiže sa svim svojim talentima i patologijama. Upravo je svojevrsna Nietzscheova „postmoderna antropologija“, prema Sanni, otvorila na neki način put takva mišljenja, životnog stila, osjećaja i prakse posvemašnjoj (sekularizacijskoj) „vjernosti zemlji“, budući da se stoga u idejnom i praktičnom smislu grubo nagovještuje „smrt Boga“. ¹⁰ I Heideggerov govor o tubitku i Wittgensteinov o mjerodavnosti iskaza o istini na osnovi evidencije dohvatljivih predmeta i činjenica, postmoderna kao specificum suvremenosti, i ovako se još više legitimira u konkretnom smislu kao subjektivna moć čovjeka da se u osobnom životu, štoviše, neposredno kriterijski gleda i određuje u kakvim god samovrednovanjima. ¹¹ Pluralistička koncepcija istine prema kojoj ima mnoštvo istinâ, s obzirom na specijalizirana i sužavajuća područja spoznaje i znanja glede znanstvenih pravaca, i drugih vrsta mišljenja i pristupa oko mnogih sektora ljudske djelatnosti, i u osobnim ili društvenim poimanjima i držanjima nečega istinitim ili vrednujućim – istina sama postala je svakovrsna, višestruka i multikriterijska, do mučne dileme da sve može u nekom smislu biti istina, kao da se i oko svega toga ili pojedinačnoga što se misli istinitim, uvijek iznova može opet zdvajati. Već ta činjenica duhovne situacije suvremenosti koja, prepuštena sama sebi da se samosvojno odvija kako se već pokazuje, podvlači Sanna, izaziva veliku pomutnju u čovjeku koji se pita koja je to (prava ili sigurna) istina o njemu. ¹² Problem nastaje kada se pojedini aspekti neke istine o stvarnosti (biološki, psihološki, sociološki i ostali) pogrešno uzdižu prikazujući se kao cjeloviti ili obuhvatni opisi pojedine stvarnosti. Istina nečega ne pruža stoga cjelovitost ili uporišnu stabilnost već zapravo zbunjenost da se bistro i pogođeno gleda ukupna stvarnost, pa i u nekom konkretno-činjeničnom smislu. I etičko područje vrvni od prevrednovanja gdje se, između ostaloga, i pitanje moralnosti prepušta samovoljnoj predodžbi da se postupa ovako ili onako prema već nekom zamišljenom dobru, običaju ili *mainstream* medijskoj moći utjecaja da se nešto treba smatrati valjanim i ispravnim. Moralnost se zapravo asimilira od zakonodavno propisanog da sve što nije kazneno ili prekršajno djelo, može biti dopustivo. I pitanje područja umjetnosti i estetike, koje u svojoj autarkičnosti samoj sebi određuju recimo „kriterije“ na osnovi refleksije trenutnog ili uzastopnog doživljaja neke stvarnosti, kao da se natječu u svojim oslikanim ili performiranim

10 Za Nietzscheovu filozofiju Sanna će ustvrditi kako ona upravo specificira tada nadolazeći postmoderni duh nihilizma u kojem će *amor fati* zadobiti svoj zamah, posljedično ipak u suprotnostima drugih moći kojima će čovjek biti opet podređen, npr. državnim aparatom, globalizacijom itd. Usp. *Isto*, 161-171.

11 Heidegger i Wittgenstein predstavljaju na neki način „proroke“ postmoderne, ako se „smisao“ i „istina“ konstituiraju iz životnog područja samoga čovjeka odnosno tubitka ili dohvatljive predmetne stvarnosti. Usp. *Isto*, 171-192.

12 *Isto*, 261-266.

„predstavama“ subverzivnosti, bizarnosti, grotesknosti i banalnosti. Za Sannu svi ovi povijesno-društveni momenti sekularizacijske redukcije na zatvorenu svjetovnost, koja se sama iz sebe iscrpljuje ne bi li se možda usidrila u nešto pouzdano uporišno i čvrsto do religijskih razmjera – jer postmoderni čovjek uvijek može svoj bizaran način života predočiti kao pouzdan identitet samoga sebe, a da će ga isto iznova uvijek razočaravati – predstavljaju očigledan egzistencijalno-duhovni problem koji bi nama kršćanima mogao poslužiti kao prigoda za govor o kršćanskoj spasonosnoj poruci koja nudi ono što puka svjetovnost ne može.¹³

2. Bezidentitetni identitet postmodernoga čovjeka

Sanna će uvijek iznova podvlačiti problemski fenomen razosobljenja (depersonalizacije) suvremenog čovjeka, koji u postmodernoj vizuri života kuša zapravo sebe kao bezidentitetno biće.¹⁴ Ta suvremena simplifikacija identitetne slike čovjeka – upravo je to negativna konsekvenca sekularizacijskih procesa – predstavlja postmoderni usud koji izaziva mučninu i nelagodu. Današnji se čovjek na neki način prepoznaje, pokazuje i afirmira po površnosti svojih osobno-društvenih ponašanja, angažmana i uloga, poprimajući obilježje bezidentitetnog identiteta čovjeka-maske.¹⁵ Iscrpljuje se naime u beskonačnim lutanjima, isprobavajući mnoge mogućnosti o ovome ili onome, s uvijek pratećim osjećajem nezadovoljstva da se, igrajući razne uloge u životu i odabirući svakojake životne stilove, uvijek zapliće s iskustvom koje ne graniči ni s čim. Za Sannu se postmoderni čovjek dakle suočava neprestano s *virtualnim*, *lažnim* i *praznim*.¹⁶

Takav „postmoderni svijet“ nuka čovjeka na to da prije svega uvijek bude opsesivno vezan za *momentum*, prpošnost sadašnjeg trenutka, čemu i podilaze i još više na to potiču masovni mediji, bombardirajući pojedinca obiljem informacija da ono što je bilo jučer, postaje nevažno već danas. Riječ je o *apovijesnom* čovjeku koji je, iako zarobljen sadašnjim trenutkom, zapravo otuđen od ovoga „sada“ u dubljem smislu značenja riječi, jer baš zbog toga razloga ne vidi jasno što se zapravo uopće događa. Zbog takve tiranije informacijskoga sada (npr. vijesti i informacije s TV ekrana, interneta i drugih medija), što paradoksalno na neki način oblikuje čovjeka (njegov kakav-takav „identitet“), on sam postaje

13 Kao protutežna reakcija na sekularizacijsku ispražnjenost suvremenog društva javlja se novi sentimentalizam zaođjeven u sakralnost i gnostičku istočnjačku terminologiju pod nazivom *New age*, što predstavlja novu iluziju i prividnu alternativu kršćanskoj vjeri. Usp. *Isto*, 302-314.

14 *Isto*, 147.

15 Usp. Ignazio SANNA, *L'identità aperta*, 41-42.

16 Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 364-383.

nesposoban rekonstruirati svoju memoriju, ocijeniti s bistrinom prikladne prosudbe što je to zapravo „ovo sada“ i misliti moguću budućnost koja bi donekle susljedno-logički uslijedila. Taj se postliterarni čovjek, koji toliko ne čita (npr. književna djela) koliko gleda na zaslonu TV ekrana ili tableta pruženu „sliku informacija“, povodi za površnom doživljajno-estetskom razinom, zapadajući tako u privid da je nešto zbiljski, a kamoli obuhvatno spoznao.¹⁷ Apovijesnom čovjeku nedostaje dakle horizont smisla i logičkog povezivanja stvari kojemu kršćanstvo ima itekako što ponuditi. Sanna će osobito naglasiti problem suvremenog nedostatka svijesti o smislenosti poimanja životnih događaja i stvari i, u konačnici, *eschatona* o kojem kršćani imaju što reći.

Nadovezujući se na ovo prethodno, postmoderna pruža sliku i *apedagogičnog* čovjeka koji ne mari više za svoj razvoj, duševni rast i dozrijevanje. Zbog manjka općih i uporišnih vrijednosti i ponuda raznih pedagogija, koje sugeriraju kako se „odgojiti“ prema nekom standardu koji može biti društveno ili institucionalno funkcionalan, suvremeni čovjek kuša krizu motivacije za vlastitim odgojem ili samoodgojem u dubljem smislu riječi. Gdje nema dubljih i istinskih vrijednosti recimo moralnog tipa, koje nalaze svoju inspiraciju u religijskom izvorištu, odgoj jednostavno nije posve moguć. Sui funkcionalni pedagogizam spojen s jednim materijalističkim ili hedonističkim mentalitetom zapravo ne pomaže nekom osobitom dozrijevanju.¹⁸ Tek se Božjom riječju i bogatom duhovnom baštinom kršćanstva mogu pružati preporuke i poticaji za zbiljski odgoj i dozrijevanje ljudskoga bića, gdje se pojedinac može prepoznati kao cjelovita osoba.¹⁹

Suvremeni je čovjek također *individualist*. Taj je individualizam posesivan, anarhističan i antiautoritativan.²⁰ Pretjerane primjere nalazimo u raznim nizovima negacijâ kojima se želi oponirati svim mogućim poredcima tako da se bude npr. antiinstitucionalan, antiklerikaln, antistranački, antiobiteljski, antivrijednosni itd. Inače suvremeni individualist sebe samoga proglašava mjerilom „svih stvari“ određujući sebi putove vlastite stabilnosti i odabire u zastupanju kvazivrijednosti. U individualističkoj svijesti uglavnom prevladavaju egoistični porivi usmjereni prema osobnoj lagodi, kojoj se opsesivno teži. To neprestano traganje za trenutnim užitkom ili s tim povezanim njegovanim kultom tijela, što biva potpomognuto i marketinškim pritiscima, zapravo slabi čovjeka u toj istoj žuđenoj stabilnijoj kvaliteti života. Kršćani bi tome mogli doskočiti činjenicom da ovakva životna orijentacija individualističkog načina života ne

17 Usp. Ignazio SANNA, *L'identità aperta*, 42.

18 Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 361-362.

19 Usp. Ignazio SANNA, *L'identità aperta*, 124-130.

20 Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 364.

donosi čovjeku ništa bolje od rizika izloženosti gomilanja osjećaja tjeskobe, između ostaloga, baš i zbog nedostatka duhovnoga.²¹

Konzumističkom dakle, tipično postmodernom čovjeku daje se prigovoriti da je od *homo sapiensa* postao rob ekonomske propagande, odnosno jedne pseudoetike potrošnje kojom se promovira „pozitivna“ naturalistička vizija sreće na osnovi nužne konzumacije (po svaku cijenu) ponuđenih proizvoda na tržištu ili pak samoga materijalnog posjedovanja.²² Taj materijalističko-konzumentski način života čovjeka zapravo otuđuje od njegovih dubljih (duhovnih) potreba, obećavajući mu iluzornu sreću na osnovi ugone potrošnje. Uz to je i vezan rad kojim se ropski čovjeka želi vezati za produktivne ciljeve proizvodnje i profita.

Suvremeni je čovjek postao ovisnik i o tehnici, koja ga malo-pomalo asimilira u svoju funkcionalnost. Tehnika koja, uz hvalevrijedna olakšanja, ljudsku egzistenciju čini laganijom i u mnogim radnjama i potrebama djelotvornijom, polučuje i onaj negativni danak ljudskog otuđenja. Sanna će tu primijetiti idejne korijene već u prosvjetiteljskoj misli o čovjeku, koji se kod pojedinih filozofa shvaćao kao stroj (svodeći ga u suvremenom smislu i na fiziološku razinu biomehanike ili neuronske aktivnosti, što i predstavlja sekularizacijsko načelo redukcije na puko naturalno), što je otvorilo put današnjem duhovnom stanju.²³ I samo društvo, dapače sekularizirano, funkcionira prema djelotvornosti tehničke organizacije i učinkovitosti, što čovjeka lišava mogućnosti da percipira igdje neki dublji smisao. Stoga možemo govoriti o čovjeku u tehnoidentitetnom smislu kao, online, biotehnoškome, *cyber*, neuronskom, čovjeku-fotokopiji itd.²⁴ Ovaj (sekularizacijski) trend, koji se sve više razvija kako ide vrijeme, za Sannu izravna je posljedica zbacivanja čovjeka kao osobe u onom smislu, između ostaloga, kako je to pružalo kršćanstvo i kakvo i sada zastupa u najpozitivnijem smislu riječi.²⁵

3. Znanstveni pristup čovjeku

Sâm znanstveni napredak koji čovječanstvu pruža hvalevrijedno obilje novih spoznaja u vidu otkrića prirodne i razumijevanju društvene sfere čovjeka

21 Usp. Ignazio SANNA, *La speranza cristiana di fronte al relativismo contemporaneo*, u: Giovanni GIORGIO, *La speranza: una sfida al presente*, Pescara, 2006., 29-46. Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 371.

22 Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 378-379.

23 Usp. Ignazio SANNA, *L'identità aperta*, 189-190.

24 Usp. Ignazio SANNA, *La Chiesa e la difesa della dignità umana*, u: *Dignità umana e dibattito bioetico*, Rim, 2009, 83-108.

25 Usp. Ignazio SANNA, *L'identità umana nell'epoca della globalizzazione*, u: *Rivista teologica di Lugano*, 8 (2003.) 2, 369-388.

i svijeta, ima i svoju negativnu stranu reduciranja čovjekove biti i određivanja njegova egzistencijalnog smisla na osnovi sužena svođenja na biološke, psihološke ili sociološke premise. Bit je zapravo svakog sekularizacijskog procesa – formalno rečeno – svođenje bića ili pojave na neku vidljivu funkcionalnu, racionalnu ili događajnu stvarnost sebe same *kao takvu*. Stoga će u pretjeranom smislu strogo scijentistički nastrojeni mislioci ili znanstvenici „istinitim“ smatrati samo one iskaze ili tvrdnje o nečemu ako su empirijski podatkovno s velikom mogućom egzaktnošću potkrijepljene. I to bi – prema nekima – trebala biti „cjelovita“ istina o čovjeku. Sanna pak napominje kako znanosti, osobito one antropološke, o čovjeku kažu *mnogo*, ali ne *sve*, jer opisuju samo mehanizme, ponašanje, specifičnosti i sl., ali ne zadiru u bit čovjeka kao osobe.²⁶

U tom smislu primjerice psihologija, koja se bavi izučavanjem ljudske psihe u svim mogućim aspektima čovjekove fenomenologije, rabeći induktivne metode istraživanja, ne može opet zahvatiti cjelovitost ljudskoga bića na način pružanja odgovora na čežnju o smislu i svrsi života. Sanna napominje kako kršćanstvo ne želi zamijeniti važnu ulogu psihologije, ali može joj dati dublji smisao na način da joj pruža „produženje“, „intenzivnost“ i „nadgradnju“ već samoživog spontanog ljudskog psihizma.²⁷ Ovdje pak može kršćanstvo zaista „doskočiti“ kao „karika koja nedostaje“ u mogućem usmjerenju današnjeg čovjeka podastirući put i njegovu psihičkom iscjeljenju zbog očigledne bezličnosti suvremenog životnog tempa. Sâm će Sanna biti kritičan prema konceptu *psychological man* po predodžbi pozitivističko-scijentističkog redukcionizma, prema kojem se ljudski problemi tretiraju isključivo psihoterapijski tehnički, s uglavnom programiranim ciljevima „socijalne adaptacije“, a ne dubljeg osvješćivanja, primjerice stvarnih razloga iskustva egzistencijalne tjeskobe.²⁸

I glede pedagogije kao znanstvene discipline, koja u istraživanju svih mogućih čimbenika koji doprinose ljudskom odgoju i, u određenom smislu, obrazovnim procesima i, uz to, ostvarenjem zadanih operativnih ciljeva na osnovi najprikladnijih metoda, često može biti posve nedjelotvorno ako u se pozadini ne nalaze produbljene vrijednosti koje tek zbiljski pruža kršćanstvo. Jer kako je već i bilo spomenuto, uz postmodernu klimu kojom se hoće sve nivelirati, relativizirati ili pak posve obezvrijediti pod svaku cijenu (osobito ako nešto biva asocirano kao „tradicionalno“ ili „religijsko“), kako je zapravo moguć učinkovit odgoj?²⁹ Nasuprot bilo kakvom suhom moralizmu, koji bi već vlastitim stavom bio urušiv jer teško da bi danas netko htio samo slijediti moralna načela

26 Ignazio SANNA, *Immagine di Dio e libertà umana*, Rim, 1990., 15.

27 *Isto*, 55.

28 *Isto*, 87.

29 *Isto*, 74.

bez produbljene pozadine vrijednosti, upravo baš kršćanstvo pruža smisao i poticaj istinskoj motivaciji da čovjek dozrije u cjelovitu osobu.

I u vezi sa sociologijom kao osobito važnom društvenom znanostima, Sanna će natuknuti kako uz sve nastojanje za znanstveno-induktivnim izučavanjem individualnog i društvenog ponašanja čovjeka, s obzirom na utvrdivu činjeničnost struktura i dinamike društva, ta znanost jedva da može dotaknuti i spoznati cjelovitiju čovjekovu društvenu narav, osim opisa njegovih uloga, statusa, uključenosti ili klasifikacijskog momenta njegova doprinosa ovim ili onim procesima.³⁰ Ipak kršćanstvo uz to može ponuditi autentični projekt kraljevstva Božjega, a nasuprot lažnim projektima ranih ideologija koje su i u zalazu komunizma iznjedrile druge „emancipatorske“ ideje, promičući ih na razinu neke „svjetovne soteriologije“. Bilo da se radi o scijentističko-funkcionalnom pristupu raznih društvenih projekata budućnosti ili o ideološko-emancipatorskim programima, upravo kršćanski govor o Kraljevstvu predstavlja kritičko načelo svim tim sekulariziranim i ovosvjetskim nastojanjima uspostave boljega svijeta, budući da su se sve te ideje već ranije demantirale.³¹ U tom smislu kršćanstvo može oponirati scijentističkim ili pak društveno-revolucionarnim idejama, upravo ukazujući na njihovu utopijsku i proturječnu crtu, kojom se ne postiže ni približno isprva zamišljeni cilj vjerodostojne društvene obnove.

4. Nastojanje oko jedne moguće “nove“ povezive antropologije

Za Sannu samim je antropološkim znanostima potrebna zapravo jedna temeljna medijacija, sintetička dopuna, bitan produžetak ili dodatak humano-duhovnog pristupa koji ne bi ništa oduzeo znanostima od njihove znanstvenosti u potrazi za spoznajnim iscrpljivanjem parcijalne stvarnosti već bi se stvari postavile na jednoj višoj razini smisla.³² Svakako da svaki rigidno zastupani skepticizam, racionalizam, scijentizam, relativizam ili religijski agnosticizam ne može prihvatiti ponajmanji dijalog, a da ne izbjegne opasnostima ideološkog zastupanja apriorne istinitosti zastupanog *-izma*, međutim ako su znanosti u službi čovjeka i njegova dobra, moralo bi se stoga razmisliti o jednom novom cjelovitijem i suvislijem pristupu fenomenu *humanuma*. Tako bi primjerice „najjednostavnije“ bilo zastupati stav o čovjeku polazeći od njegove „prve materije“, gledajući ga kao puki biološki funkcionalno-dinamički organizam, čime bi ga se obezvrijedilo, ako ga se ne bi gledalo u cjelovitoj perspektivi,

30 *Isto*, 68-72.

31 Usp. Ignazio SANNA, *L'identità aperta*, 395.

32 Usp. Ignazio SANNA, *Immagine di Dio e libertà umana*, 78.

recimo kao osobu.³³ Ako se npr. napadala nekoć tradicionalna etika u kontekstu moderne i postmoderne, koja ju je to „nova“ nadomjestila? Stoga bi i sama kršćansko-teološka antropologija morala otvoriti nove dijaloške perspektive da već govor o čovjeku kao slici Božjoj otvara put znanostima, nudeći određene „spone“ da se to i „otkrije“ na dubljim razinama. Upravo ta kategorija *slike* – prema Sanni – otvara dimenziju drugotnosti (zar se već u psihologijskim i sociologijskim znanostima čovjek ne svodi na uvjetovanost nečim drugim?), različitosti, pluralnosti, recipročnosti i komunitarnosti.³⁴ Čovjek kao *slika* ujedno je i *osoba*, čemu se otvara dimenzijama samosvojne navlastitosti i relacionalnosti prema drugome?³⁵ Ako se znanosti trebaju izvući iz slijepice ulice jednosmjernih i zakučastih specijalizacija svojih područja, onda se i sama kršćanska antropologija mora na neki način *recentrirati* kako bi, ne gubeći iz vida ništa bitno prema kršćanskoj objavi, znala omogućiti cirkularnost znanja i pristupa prema jednoj povezivoj širini. Svakako da postmodernom lelujanje i pabirčenje oko svega i svačega, na kojoj god misaonoj razini, ne pomaže, pa i u interesu ponekog „otkrivanja novoga“ o čovjeku njegovoj ulozi u svijetu, ako to nije vođeno dubljim smislom koje upravo – prema Sanni – nudi kršćanstvo. Stoga on sam govori o tzv. *kristološkoj medijaciji* znanja i područja kao zbiljskoj humanizaciji ciljeva svih znanstvenih nastojanja, ako su zaista otvorena istini o čovjeku.³⁶

Zaključak

Ovim člankom nastojalo se prikazati shvaćanje sekularizacije koju je ponudio Ignazio Sanna, optikom njegova pristupa i prijedloga u vezi s dvojbom: kako se uopće moguće suočiti s tako moćnim sekularizacijskim procesima koji su zapravo u sebi, ako gledamo povijesno, dekristijanizirajući ili desakralizirajući? Dok naš autor ne nudi neke instant odgovore koji bi sugerirali i sigurno rješenje dvojbe, sâm će Sanna naglasiti ambivalentnost tih procesa koji u idejnoj podlozi nekoć prosvjetiteljskog zova, a sada postmodernom žudnjom za svakovrsnom emancipacijom, jedni i drugi kušaju suprotnosti ili demantije vlastitih ideja i očekivanja. Sekularizacija je dakle proturječna stvarnost i to bi kršćani mogli lako argumentirati svakom zastupatelju rigidna sekularizma bilo koje vrste.

Nadalje ono sekularizacijsko u načelno-formalnom smislu uvijek je apsolutizirajuće svodljivo na nešto što možemo nazvati „prvom materijom“ u ovom

33 Usp. Ignazio SANNA, *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, 466.

34 *Isto*, 462.

35 *Isto*, 464-465.

36 Usp. Ignazio SANNA, *Immagine di Dio e libertà umana*, 74-78.

smislu, čovjeka samoga. Tako bi se čovjek pružao samo kao *puko* biološko, psihološko ili socijalno biće. Upravo u toj nedostatnosti gledanja, ma kako se u redukcioniističko-empirijskom duhu pojedine antropološke znanosti mogu ponositi svojim područjima i obiljem podataka o ljudskoj stvarnosti, kršćanska bi antropologija morala biti otvorena domisliti poveznice u pružanju dubljeg otkrivalačkog smisla čovjekove naravi. Znanosti su po sebi nešto veoma vrijedno i plemenite stvarnosti i zato bi trebalo razmisliti o mogućnostima nadgradnje kršćanskim govorom o čovjeku pa i u svakojakim ideološkim projektima kojima se, revolucionarnim ili drugim putem, hoće poboljšati osobno i društveno stanje čovjeka. Sanna će podvući kako, uz pozitivne elemente, u raznim ideološkim programima postoji i onaj utopijski rizik kojim se ideje (na takav način) uopće ne mogu ostvariti, što se može vidjeti i u samoj povijesti. Stoga je govor o Božjem kraljevstvu, prema Sanni, kritički moment „raskrinkavanja“ svake ideološke maske govora o čovjekovu dobru, jer da su mnogi društveni pokreti u povijesti načinili više zla nego dobrog čovječanstvu. Ostaje međutim dilema što se tiče našega autora kojim se bavimo, nije li on sâm (Ignazio Sanna) zapao možda u novu „utopiju“ pomalo naivna mišljenja u vezi s ovom potonjom dilemom, da će i njegov prijedlog prema cjelovitijoj cirkularnoj antropologiji možda nagovoriti ili nadahnuti znanosti da se od svojih specijalizacija okrenu onome dubljem smislu o kojemu je bilo riječi. Sâm Sanna međutim nije nešto posebno razrađivao puteve kako bi to konkretno išlo, osim što je naveo prijedloge da bi bilo poželjno ići u tom smjeru.

HOW TO UNDERSTAND AND RESPOND TO THE CHALLENGES OF SECULARIZATION PROCESSES ACCORDING TO IGNAZIO SANNA

Summary

This article deals with the problematization of the understanding of the post-modern secularization processes according to the the Italian theologian Ignazio Sanna. Seeking to penetrate the very merits of the historical-social phenomenon of secularization that culminates in the current civilization of progress, Sanna critically reveals the ambivalence of the same phenomenon, given the crisis of the contemporary man who experiences a lack of meaning and an alienation from his spiritual essence. The postmodern man becomes identityless, either because of the superficiality of his self-understanding or because of the one-sided scientific-reductionist approach to the humanum. With critical remarks at the expense of secularization processes, Sanna strives to find links to which Christian discourse and response to the same challenges could connect, as contemporary opinions lack a fundamental and connective moment of understanding of the human being. He himself, therefore, advocates a possibly more complete Christian anthropology which, without losing anything essential of its content, wants to be open to the general anthropological scientific discourse.

Keywords: Secularization, Modern Time, Postmodern Time, Science, Christianity, Anthropology.

